

**Llengua i nació en el Dietari *Varia I* (1934-1935) de Nicolau Primitiu
Gómez Serrano**

**Língua e nação no Diário *Varia I* (1934-1935) de Nicolau Primitiu
Gómez Serrano**

**Language and nation in Nicolau Primitiu Gómez Serrano's *Varia I*
(1934-1935) Diary**

Alaitz ZALBIDEA BERENGUER¹

Resum: L'article pretén analitzar la qüestió nacional i lingüística en l'obra memorialística de Nicolau Primitiu Gómez Serrano (1877-1971), més concretament al dietari *Varia I* (1934-1935), que presenta una sèrie de temes recurrents en la resta de volums, entre els quals destaquen els escrits de reivindicació patriòtica, en què planteja el tipus de nacionalisme escaient per al País Valencià, així com també els seus límits i la llengua que hi és pròpia, la filiació i el nom de la qual també susciten el seu interès, com bé mostren aquestes pàgines.

Abstract: The article aims to analyze the national question in the work of Nicolau Primitiu Gómez Serrano, specifically in the diary *Varia I* (1934-1935), that presents some recurring themes in the other volumes, including the writings of patriotic vindication in which raises the kind of nationalism suitable for Valencia, as well as its limits and its Language, whose origin and name also arouses his interest, as these pages show.

Paraules clau: Nicolau Primitiu – Dietaris – Llengua – Nacionalisme – Memorialística – Segle XX.

Keywords: Nicolau Primitiu – Diaries – Nationalism – 20th century.

ENVIADO: 07.09.2016
ACEPTADO: 10.10.2016

¹ Universitat de València. E-mail: alaitzzalbidea@gmail.com.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

I. Estat de la qüestió

Els dietaris del bibliòfil Nicolau Primitiu Gómez Serrano (1877-1971) suposen un reviscolament de la literatura memorialística en terres valencianes, després que l'arraconament del català i l'aparició de la premsa periòdica durant tot el segle XIX deixessen el País Valencià orfe de testimonis manuscrits en llengua vernacla. El patrici valencià comença a redactar els seus volums d'escriptura personal a partir de l'any 1916, però no és fins a l'any 1926 quan es decideix a escriure en valencià, llengua que emprará gairebé sistemàticament fins a la seua mort. En aquest article hem volgut pouar els aspectes de caire lingüístic i nacional d'un dietari en concret, el *Varia I*, que narra els successos de l'any 1934 i 1935, si bé és cert que hi alterna escrits d'altra mena. Els límits nacionals són, per a l'autor, fronteres lingüístiques? Quin tipus de nacionalisme hi defensa i, en conseqüència, quin model lingüístic hi empra?

Partim de la premissa que Nicolau Primitiu creia, per damunt de tot, en la unitat de la llengua; quelcom que s'ha pogut comprovar no només en les seues vindicacions patriòtiques a les seues obres editades, sinó també en el seu model de llengua, analitzat i resumit en un dels capítols de la tesi que dediquem al dietari i que presentarem breument al final d'aquest article. Fins i tot als estudis actuals més esbiaixats, els autors dels quals pertanyen a Lo Rat Penat, L'Oronella, l'AEELVA o la RACV, reconeixen aquesta idea d'unitat defensada per l'autor, encara que amb certes reticències: "Nicolau Primitiu no es percatava de la seua contradicció: valencians i catalans són un poble únic, en una llengua única; però és incapaç d'explicar la tenaç resistència dels valencians a acceptar-ho" (ATIENZA 2003: 121).

Efectivament, i malgrat conviure en un ambient filològic en què hi abundaven els partidaris de la catalanitat lingüística², don Nicolau es resistí fins a finals de la seua vida a acceptar el nom de "catalana" per a referir-se a la llengua pròpia dels valencians. Fou l'any 1925, llavors, quan apareix per primera vegada l'abreviació "bacava" com a nom de la llengua (balear-català-valencià) en el segon dels articles del *Salterio Toponímico* (GÓMEZ CASAN 1997:80).

² Entre els quals destacaven Carles Salvador, Emili Gómez Nadal, Martínez Ferrando, etc.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4* (2016/2)
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Aquesta denominació tenia com a objectiu que cap de les nacions que formaven part d'allò que per a ell era una “confederació” no estigués supeditada per cap altra. Era, ni més ni menys, un intent per conrear, alhora, la dignificació nacional del poble valencià i, al mateix temps, reconstruir l'esperit esmorteït de totes les seues classes socials. Recordem, també, que aquesta aglutinació de les terres germanes pretenia fer front a l'imperialisme castellà, el veritable enemic, segons ell, del reviscolament nacional valencià: “[la personalitat castellana] és tan groixuda i ferma, sus tot després de segles de Centralisme, que seria ben poc un Estat Valencià, ni el Balear, ni el Català, cadascú per ell rònc, per a oposar-s'hi al retorn de l'imperialisme absorbent castellanista”.³

Aquesta federació de catalans, valencians i balears seria un projecte no només lingüístic (com hi podem veure en les darreres pàgines la revista Sicània amb el mapa de l'extensió de la *llengua bacavesà*), sinó també polític.⁴ La resta de denominacions (*llengua valenciana*, *llengua bàleo-catalo-valenciana*, etc.) hi eren, doncs, perfectament compatibles.

Així doncs, tot seguit analitzarem succintament de quina manera les idees lingüístiques i nacionals de l'autor es presenten al seu dietari i com influeixen en la seua quotidianitat i en el valencianisme cultural de l'època.

II. Els límits de la nació

Els principals autors valencians que s'han encarregat d'analitzar la realitat nacional dels seu poble, tals com Joan Fuster, Joan Francesc Mira o Josep Vicent Marqués, no s'han estat d'analitzar l'espai comú de sobirania que aglutinava els territoris catalanoparlants de l'antiga Corona d'Aragó sota el nom de “nació catalana”, tot basant el gruix de les seues argumentacions en

³ “La discordia, a la taula del valencianisme, vol llançar una poma. III, Pannacionalisme”, en *El Camí*, núm. 98, 20 de gener de 1934.

⁴ Complementàriament, l'autor emprà altres denominacions en els seus escrits: en *Recordances a Sant Vicent Ferrer en el IV centenari de la seua mort* parla de “llengua valenciano-catalana” (1950: 38), en altres obres fa èmfasi en els «modus» de la llengua o parla d' «unitat etnogràfica baleàrico-catalàunico- valenciana». És, per tant, la qüestió onomàstica el principal problema existent al conjunt del domini lingüístic, amb la qual cosa molts valencians podrien mostrar desafecció a altres noms i, per què no dir- ho, rebutjar sistemàticament el nom “català” per referir-se a la llengua pròpia.

factors com són l'origen majoritari de la població valenciana; el marc cultural, polític, jurídic i mercantil; el fet lingüístic, religiós i eclesiàstic, etc. (MIRA 2015: 154-156). De la mateixa manera, el fet és avalat per una tradició onomàstica que preval des del segle XIV i que relaciona el nom de la llengua (*vulgar català, romanç, català, catalanesc, llengua catalana*, etc.) amb la nació que s'estén des de Salses a Guardamar.⁵

A Nicolau Primitiu, però, li quedaven pocs anys de vida quan aquest valencianisme progressista de base catalanista comença a créixer considerablement. L'època en la qual el patrici va portar a terme un gran nombre considerable d'iniciatives de caire valencianista i va començar a escriure en llengua pròpia la major part de les seues memòries als seus dietaris foren els anys trenta del segle XX, que esdevingueren una dècada en què l'ideari nacionalista començava a aglutinar propostes de diverses tendències, moltes d'elles encaminades a normalitzar els lligams lingüístics i culturals amb la resta de territoris catalanoparlants però que alhora presentaven encara ambigüitats de caire nacional que només alguns autors s'atreviren a desembussar.

El nostre autor, sense anar més lluny, començà aquesta tasca redreçant el rumb que estava portant la institució Lo Rat Penat que, en paraules d'Igual Úbeda, “emprenia una nova volada potser amb orientació millor que qualsevol altra anterior” (IGUAL ÚBEDA, 1959: 107). A més, les vindicacions patriòtiques de l'autor en les seues memòries són nombroses i de gran interès, com aquelles que conformen l'ideari nacionalista del dietari *Varia I* (1934-1935):

Al capítol CCCXXIIb, Nicolau Primitiu fa una de les reivindicacions nacionalistes més fermes i decidides no només de la seua obra, sinó també de tota la dècada dels anys trenta⁶:

⁵ Per a més informació al voltant d'aquest tema, vegeu Antoni Ferrando, *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, IIFV (València, 1980).

⁶ En el seu dietari del 28 de gener de 1936, l'únic editat fins ara, hi podem llegir la segona gran reivindicació en la seua obra memorialística: “estic pensant en crear una agrupació nacionalista limitada a uns quants per a treballar per la reintegració i independència del País Valencià, no per a què romanga isolada, sinó per a què's pugua confederar lliurement o federar, si els catalans i mallorquins són raonables, per a formar una supernació. Nosaltres devem ensenyar al poble; nosaltres devem ensenyar al poble; nosaltres devem constituir

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Bases d'un nacionalisme valencià: al rebutjar la nacionalitat castellana o d'una Espanya castellanisada, rebutgem, aiximateix, tota altra nacionalitat que no siga la valenciana: tot i reconeguent els punts d'íntim contacte am les nacionalitats catalana i balear i no negant, per lo tant, la possibilitat d'integrar al futur, sus un peu d'igualtat política, una supernació ba-ca-va.

El País Valencià reconeix la seua pròpia nacionalitat integrada per la seua voluntat com a aglutinant nacional dels elements economia, territori i ànima i reconeix la necessitat de salvaguardar-la constituint-se en estat. València-nació, València-estat.

L'estat valencià reconeix la possibilitat de la conveniència d'una confederació am altres estats per a coordinar els llurs interessos comuns i complementaris i salvaguardar la llur independència.

L'estat Valencià accepta la possibilitat d'una confederació ibèrica com a base més segura per a la defensa de la independència interestatal, mes nega i no reconeix la unitat nacional ni estatal ibèriques.

El primer paràgraf reflecteix la idea que alguns autors han batejat com a "panvalencianisme"⁷, una idea que Nicolau Primitiu tradueix a una vertebració harmònica amb la resta de territoris catalanoparlants i que, principalment, reforça la identitat de l'àmbit estrictament valencià per tal de sumar esforços a la preponderància del principat de Catalunya, que des del segle XIX s'erigia en el motor cabdal de la llengua i cultura catalanes. Aquesta concepció nacional va acompanyada de factors com la denominació de la llengua o la seua codificació, com comentarem més endavant.

Com observem en els següents paràgrafs, la proclama se centra en la construcció nacional d'un País Valencià amb els elements necessaris per a la creació d'un estat propi que, d'acord amb l'onomàstica emprada per l'autor no només en aquest text sinó en altres de la seua obra⁸, ha d'evitar

una ànima nacional ab un ideal, nosaltres devem formar els ciutadans futurs, els qui portaran la independència" (CASANOVA; CLIMENT 2010: 37).

⁷ Atieza, A.; Calpe, À.; Roca, F.; Sala, D.; Casaña, M.; Bens, F. (2003): *Nicolau Primitiu i València. Treballar, persistir, esperar...* València. Lo Rat Penat, L'Oronella, AELLVA, RACV.

⁸ És un tema molt recurrent en la seua obra, fet que el va portar a publicar l'any 1962 a Sicània, la seua editorial, l'article "Levante? Mai. València sempre!" dins *Nostres Fanlles. Contes, narracions, estudis*, núm. XIII. Alguns altres autors com Josep Giner van tractar aquest tema durant la dècada dels anys trenta amb articles com "Levante? País Valencià" a *El*

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4* (2016/2)
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

denominacions que potencien el provincianisme i la manca de vertebració del país.

Els darrers paràgrafs de la proclama deixen entreveure la seua enyorança a l'organització territorial de la Corona d'Aragó; fet que ja ha estat estudiat en altres ocasions.⁹ Així, aquesta “confederació” seria hereva del sistema pactista establert entre els segles XIII i XVIII¹⁰, de manera que cada territori mantindria la seua independència política tot i que existirien estrets vincles de caire lingüístic, cultural o econòmic, així com alguns objectius comuns.

Aquest escrit ens dóna, doncs, les claus per entendre una constant en l'obra del patriarca, que no es sinó la vindicació nacional de la concepció moderna del País Valencià, si bé es cert que, en ocasions, des d'una òptica un xic utòpica (si el rigor científic em permet qualificar-la així) que rebutja tota construcció artificial contemporània de l'estat espanyol i, conseqüentment (o com a causa, depén com es mire) la idea de la unitat nacional espanyola o ibèrica tot emprant un discurs semi-romàntic farcit de circumloquis.

Aquesta idea és reforçada al capítol CCXLI del dietari, on es posa de nou en dubte la indisolubilitat de la nació espanyola atés el procés de construcció artificial que ha patit, tot negant la possibilitat d'esdevenir una nació «pura»:

Nacionalisme. Hi han dues classes de nacionalistes: els qui volen confondre l'estat amb la Nació i fer dels estats nacions i els qui volen que cada nació siga un estat. Espanya, França, Itàlia, etca. estats-nacions. València, Catalunya, Bretanya, Nàpols, etca. nacions-estats. Perxò el primer nacionalisme es deuria de dir nacionalisme estatal o ideal, i el segon, nacionalisme nacional o real; és a dir, que els primers pròpiament *deurien dir-se estalistes, i els segons, nacionalistes, pròpiament parlant. Dir nacionalistes, a seques, als primers, és una amfibologia que condueix a error.*

Així, aquesta divisió entre “nacionalistes” i “estalistes” respon a la concepció nacional de l'autor, que no és altra que la de considerar l'Estat espanyol com

Camí, 98 i, anys més tard i en la mateixa línia, Joan Fuster publicava el seu famós assaig Nosaltes els valencians l'any 1962, en què es pot llegir la “Nota sobre *Levanté*”.

⁹ Vegeu Zalbidea, A. (2015): “Nicolau Primitiu i l'interés pel llegat cultural del Regne de València”, dins *Mirabilia Journal*.

¹⁰ Vegeu Furió, A. (2001): *Història del País Valencià*. València. Tres i Quatre.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

un territori plurinacional que no constitueix per ell mateix cap cos uniforme. Cal informar, en aquest sentit, que el patrici concebia els nacionalismes com a mecanismes alliberadors del poble, sotmés a les directrius econòmiques i culturals de l'estat a què pertany:

Hi ha un nacionalisme aristocràtic, un nacionalisme mesocràtic i un nacionalisme democràtic. En temps antics, els nacionalismes foren per als senyors. A l'Edat Mitjana tinguérem els nacionalismes mesocràtics com a València, mes hui els nacionalismes s'han de fer per a la lliberació espiritual i econòmica del poble, i eixos seran els nacionalismes democràtics.

Els nacionalismes uniformistes i centralisadors que propugnen l'anul·lació dels fets diferenciats dels pobles integrants, no són tals nacionalismes sinó estataltries.

Per tal de contribuir a la implantació del pensament hegemònic, l'imperialisme de l'Estat espanyol hauria aniquilat, segons l'autor, les particularitats dels diferents pobles que el componen, per la qual cosa ell aposta per l'opció més escaient per a la València del futur, que necessitava albirar vies democràtiques per a deslligar-se d'aquell nacionalisme excloent, que no era altre que l'adoptat per "l'estaltria" espanyola.

III. La llengua nacional i la seua codificació

És de sobres conegut l'entossudiment de Nicolau Primitiu per intentar demostrar l'origen ibèric del valencià fins al final de la seua vida. Aquesta idea, però, no estava renyida amb l'agermanament lingüístic dels territoris catalanoparlants, ni tan sols a l'hora de considerar el valencià com un dels parlars d'una llengua comuna. No obstant això, i com més amunt comentàvem, existia un problema onomàstic que, al seu parer, suposava una reticència generalitzada, sobretot per als ciutadans valencians i balears. Aquesta polèmica s'allargà durant tota la dècada dels anys 30, i es veié reflectida en les publicacions periòdiques de l'època, així com en nombrosos opuscles i discursos.¹¹ El mateix don Nicolau en deixava constància al dietari, on reproduïa al capítol CCXCVIII una escena al Centre de Cultura Valenciana, institució de què formava part:

¹¹ Per a més informació sobre el tema, vegeu Climent, J.D. (2007): *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX*. València. AVL.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

Al local del Centre de Cultura Valenciana havem donat una conferència sus la llengua bacava que després hau suscitad mantes discussions entre partidaris de les dues tendències: els de la llengua catalana i la llengua valenciana són dues llengües diferents i calen, perxò, noms diferents, i els de que les dues llengües són una sola i que derivant la segona de la primera el nom general deu ésser el de llengua catalana.

Nosatres sostenim que els dialectes eren diferents, que formaven part d'una gran família de dialectes, que les llengües literàries bastides sus ells tendien a una sola i que per a esquivar susceptibilitats sentimentals d'índole patriòtica o política calia cercar un nom que poguera ésser acceptat per Balears, Catalunya i València.

Aquesta afirmació posa doncs de manifest que el problema de fons no era acceptar o no la unitat de la llengua, sinó que no hi hagués un nom que aglutinés totes les variants i que no causés susceptibilitats. Tanmateix, l'autor no està d'acord amb la construcció extremadament artificial de les llengües literàries contemporànies perquè podrien fer oblidar les arrels de cada dialecte, tot oblidant les bases de la "cultura consuetudinària"¹², que, traduït al cas de les llengües, no és sinó prescindir de la parla del poble, d'allò que s'ha transmès "per la nissaga".

Així, en diversos capítols del dietari elucubra sobre aquesta qüestió, que titula "Lingüística". La primera part la trobem al capítol CCLXXV:

Lingüística: les llengües literàries provenen dels dialectes, i lo que no és procedent de la depuració d'aquests és artificial; per ço és un absurd parlar de que les llengües literàries originen dialectes, que és l'absurd dels latinòfils.

Insisteix poc després, al capítol CCLXXXVII:

Lingüística: cada dia més, els lingüistes es dirigixen a la font popular, al dialecte, que és lo [il·legible] i es separen més de la investigació literària, on tot és artifici, gairebé.

¹² Veure Gómez Serrano, N.P.: *La llengua valenciana a l'escola*, València, 1936, on diu que "esta cultura (...) té un exponent que assenyala el grau de la seua elevació i profunditat; índex on van catalogats els coneixements ancestrals tramesos per la nissaga, adquirits per l'intercanvi de pobles, conservats per la persistència de la necessitat i de la consuetud i clau que obri de bat a bat el pit del poble per a retrobar en son si l'esperit de la cultura, que és el de la Pàtria, l'Ànima Nacional. I esta clau, este índex, este exponent, és la llengua del poble, la llengua consuetudinària, que en nosatres és la llengua valenciana" pp. 24-25.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

I acaba, al capítol CCXCIII vinculant el reviscolament cultural lingüístic d'un poble amb l'aportació cultural que facen els seus ciutadans, àdhuc pel que fa a la seua varietat dialectal:

Llingüística: cada renaixença d'un poble implica una major participació del poble en la cultura i per lo tant una major participació dels dialectes en les llengües literàries.

Aquesta concepció de la llengua com a element que naix de la parla oral del poble justifica moltes de les seues peculiaritats en el seu model lingüístic, així com també explica algunes de les polèmiques sorgides al si del valencianisme al voltant de la normativa lingüística al País Valencià. Podriem citar-ne dos exemples: en primer lloc, la seua reticència a donar suport a qualsevol tipus de normes ortogràfiques; fet que es posà de manifest durant la gestació de les Normes de Castelló; i, en segon lloc, el suport que dóna a la normativa fullanesca.

Tots dos episodis, però, es resolgueren amb la pertinent rectificació de don Nicolau pel bé i la unió de tots els valencians. Fins i tot acabaria convenent el pare Fullana perquè signés les normes fabrianes i encoratjant Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana (CLIMENT 2007:236).¹³

Però malgrat haver trobat la manera d'unificar la societat valenciana amb un assumpte com l'ortografia, d'acceptar (amb unes fórmules o unes altres) la unitat de la llengua i d'haver plantejat categòricament la confederació del que hui dia coneixem com a "Països Catalans"¹⁴, mai no va deixar no creure en un origen del valencià independent del català del Principat. Aquesta dèria iberista

¹³ Tanmateix, mai no deixa de mostrar-se reticent a les reformes que olguen a ingerència externa: "Yo crec havem massa prompte adoptat unes normes ortogràfiques catalanistes quan lo que ens calia és haure entaulat discussió i deixar al temps que madurara unes normes o que adoptara les d'en Fabra. Ara lo que tenim és una moxiganga de normes degudes ad aquest bon home de Carles" (c. CCCCLXIXc). Tot i això, les obres que publica a partir d'aquell moment estan escrites amb ortografia fabriana.

¹⁴ Més enllà del dietari del nostre estudi i de les obres editades de Nicolau Primitiu, en moltes de les nòtules inèdites que van des de l'any 1940 fins a la seua mort, podem observar com en la primera pàgina del xicotet recull de pàgines apareixen en lletres majúscules el nom de "Catalunya", "Balears" i "València" sota un denominador comú: "Bacàvia".

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4* (2016/2)
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

el porta a fer afirmacions com aquesta que hi escriu quan parla d'Enric Valor, al capítol CCCCIb:

Est, en Valor de Castalla, és un esperit polemista que té una corda interminable i és capaç d'embolicar en discussions al més reaci de controvèrsia.

Anit a Proa s'embolicàrem parlant aprop de la llengua valenciana i dels seus orígens. Ell és un catalanòfil dogmàtic, és a dir, d'aquell qui són convençuts de que nosatres som fills dels catalans que vingueren a la conquesta i que ens portaren tot.

Tot i això, que respon a una creença prou generalitzada dels estudiosos de principi del segle XX i que ell va mantenir fins a la seua mort, creu que, amb el temps, aquestes dues variants es van convertir en una sola llengua literària. A més, mai no va adoptar una actitud enfrontada envers els seus veïns del nord; sinó que es reafirmava en la seua postura contra la progressiva castellanització que el País Valencià estava patint des de feia segles. Al capítol CCCXXIVa crítica, com fa en un gran nombre de les seues obres, aquest centralisme:

Perquè, encara que no parega ad alguns ilusos valencianistes, es continua centralisant. L'estat segueix absorbint cervells i disminuint facultats als organismes locals i rejonals i la castellanisació augmenta desmesuradament i descarada, a ull vistes.

Hi han colegis on no solament volen sabre res de valencià ni cultura valenciana sinós que punixen als deixebles que empen la llengua consuetudinària.

Per a finalitzar, incloem una anècdota que ens ha cridat l'atenció pel seu anacronisme, és a dir, per formar part d'una tradició onomàstica totalment deslligada temporalment de l'època en què està escrit el dietari del nostre autor. Es tracta del sintagma *valenciana prosa*, que apareix al capítol CCCLXXIX (la negreta és nostra):

La missa major, cantada per prou bones veus; el sermó, en valenciana prosa, dit d'una manera molt clara i precisa, que ha arribat als cors i a les intel·ligències del poble, als qui ha agradat alamon. Tronaor, traques, coets disparats pels marits de les clavarieses i aficionats.

Lluny de voler entrar en el debat profund que fa uns anys els literats i els historiadors de la llengua entaularen sobre la concepció d'aquesta etiqueta

historiogràfica¹⁵ i el significat que li dóna Nicolau Primitiu, ens limitarem a allò que ell mateix explica. El mateix Antoni Ferrando, amb qui vam mantenir una conversa personal al voltant d'aquest tema, afirmava que l'autor vol dir que s'expressa "amb molt bon valencià. Valenciana prosa és una manera cultista de dir prosa valenciana, és a dir, llengua valenciana, però els que l'usaven al XV escrivien amb un molt bon estil. Així que una cosa no està renyida amb l'altra".

Aquesta denominació complementària no deixa de remarcar la particularitat de la seua llengua materna, els límits de la qual creiem que han estat exposats adés.

IV. El model lingüístic de l'autor en relació amb el seu ideari nacional

El model lingüístic que Nicolau Primitiu empra en la seua obra memorialística, més concretament al dietari del nostre estudi, ens ajuda a reforçar la nostra idea, que rau en el fet de creure que hi ha una relació directa entre la concepció nacional de l'autor i la seua adopció de certes formes lingüístiques.

Si ens atenem a aquesta qüestió, observem, de tant en tant, opcions gramaticals convergents, vàlides a tots els parlars catalans: demostratius reforçats com *aquest*, incoatius en *-eix* com *segueix*, el numeral *dues...* però són ben nombroses les opcions que s'emmarquen a l'àmbit restringit valencià: el manteniment dels antics proparoxítons llatins en la flexió del plural, com és el cas de *hòmens*, el manteniment dels incoatius en *-ixc* com *vixquera*, i sobretot la representació escrita de fenòmens fonètics propis del parlar apitxat, com la caiguda de la *r* en verbs com *pendre* (prendre) i de la *d* intervocàlica en verbs com *pagà* (pagada), així com també el canvi vocàlic *aubrir* per *obrir*, *asperar* per *esperar*, etc.

Ara bé, la clau ens la dóna el tipus de lèxic conreat, procedent del valencià viu¹⁶, però molt endolcit amb elements de la resta del domini lingüístic catalanoparlant. Caldria afegir, però, una característica que respon a la dèria

¹⁵ Vegeu Ferrando, A. (1993): "Sobre una etiqueta historiogràfica de la literatura catalana: la *valenciana prosa*" dins *Caplletra 15*, pp. 11-30.

¹⁶ El dietari no només conté un ventall amplíssim de mots genuïns, sinó també castellanismes, anglicismes i neologismes d'invençió pròpia.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

clàssica de Nicolau Primitiu: la utilització de mots arcaics força utilitzats pels autors medievals.

Així doncs, el seu interès per enriquir la llengua passa no només per acceptar opcions lèxiques de la resta de comarques del País Valencià sinó també per posar al mateix nivell opcions del català oriental o d'altres que eren freqüents en obres medievals i modernes que s'han perdut al valencià viu de hui dia: *aconseguir* i *conseguir*, *agafar* i *agarrar*, *antiu/antiua* i *antic/antiga*, *bous* i *braus*, *cementiri* i *cementeri*, *conreu* i *cultiu*, *judici* i *juí*, *processó* i *provesó*, *semblar* i *paréixer*, *trigar* i *tardar*, *vas* i *got*, *veure* i *vore*.

Àdhuc n'hi ha que no alterna amb la variant pròpia, sinó que només aposta per solucions lèxiques vives de la resta del domini lingüístic: *ensopegar* en comptes d'*entropessar*, *nuvi* en comptes de *nóvio*, *servei* en comptes de *servici*... que són un vertader reflex d'equidistància amb els diferents mots de tot el domini, tot construint, també en termes lèxics, la confederació "Bacava" que ell defensava. *Sényer*, *rememorar*, *alamon* i altres paraules farien referència a aquest anacronisme propi d'un estudiós ancorat en mètodes antics. *València enans e aensus* (València abans i per damunt de tot), una de les frases escrites més conegudes del patrici, il·lustra perfectament aquesta vessant arcaica de la llengua.

A més, cada paraula respon a un context determinat en què influeixen l'entorn sociolingüístic i el registre utilitzat. Si bé és cert que els dietaris li servien com una mena de "calaix de sastre", observem que quan va a Tortosa emprà paraules com *brau* o *noi* sense donar cap més explicació. Té una idea de la llengua, per tant, de varietat dins la unitat, però poques vegades supeditada, en termes generals, les formes del parlar valencià a la resta de formes catalanes.

A tall de conclusió

Comptat i debatut, podem afirmar que les idees nacionals de l'autor influeixen de manera notable en la confecció de la seua obra memorialística, ja que, explícitament o implícita (mitjançant apologies i vindicacions nacionalistes o bé a través del seu model lingüístic) subjau el pensament d'una figura de conciliació, l'objectiu de la qual no era remarcar les diferències existents arreu de la seua "Bacàvia" com a eina de confrontació sinó com a element integrador de tot allò imprescindible per a construir aquella confederació que

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

era, al cap i a la fi, la “supernació” de què parlava. Al seu parer, *la llengua valenciana* s'emmarca dins de la *nació valenciana*, que alhora s'integra dins d'una confederació de territoris amb modalitats lingüístiques d'un mateix tronc comú, tot i que mai no subordina el territori a què pertany a qualsevol altre, sobretot pel que fa als aspectes onomàstics: mai no va referir-se a la *nació catalana* ni la *llengua catalana* encara que, com diria Fuster, tot es resumís a una “qüestió de noms”.

Les exaltacions líriques de caràcter romàntic que hi feia arribaven al seu punt àlgid quan parlava concretament del cas valencià, la terra que ell considerava especialment maltractada pels centralismes uniformistes. Gràcies a la seua idea de valencianisme hem pogut rescatar mots genuïns oblidats, alhora que hem evidenciat el caràcter unitari de la llengua, diacrònicament i sincrònica.

Així mateix, la literatura memorialística en general i l'obra manuscrita de l'autor en ens fan descobrir el seu univers més personal, que deixa de banda els filtres eufemístics inherents a tota obra editada i ens ajuda a afirmar amb més contundència certs aspectes del seu pensament a partir de les idees que hi plasma.

Bibliografia

- ALCOVER, A. Maria; MOLL, F. De Borja (1964-1969): *Diccionari català-valencià- balear : inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*. Palma de Mallorca. Moll.
- ATIEZA, Antoni.; CALPE, Àngel.; ROCA, Francesc; SALA, Daniel; CASAÑA, Manuel; BENS, Felip (2003): *Nicolau Primitiu i València. Treballar, persistir, esperar...* València. Lo Rat Penat, L'Oronella, AELLVA, RACV.
- CASANOVA, Emili; CLIMENT, Josep Daniel (2010): *Dietaris 1936 Nicolau Primitiu Gómez Serrano*. València. Generalitat Valenciana.
- CLIMENT, Josep Daniel (2007): *Les Normes de Castelló. L'interès per la llengua dels valencians al segle XX*. València. AVL.
- COROMINES, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona. Curial.
- FERRANDO, Antoni (1980): *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. València. IIFV.
- (1993): “Sobre una etiqueta historiogràfica de la literatura catalana: la *valenciana prosa*” dins *Caplletra* 15, pp. 11-30.
- FURIÓ, Antoni (2001): *Història del País Valencià*. València. Tres i Quatre.

Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 4 (2016/2)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jun-Dez 2016/ISSN 1676-5818

- GÓMEZ CASAÑ, Rosa (1997): *Nicolau Primitiu Gómez Serrano (1877-1971) Una aproximació a la seua vida*. València. Generalitat Valenciana.
- GÓMEZ SERRANO, Nicolau Primitiu (1934-1935): *Dietari Varia I*. Inèdit.
- (1934): “La discòrdia, a la taula del valencianisme, vol llançar una poma. III, Pannacionalisme”, en *El Camí*, núm. 98.
 - (1936): *El bilingüisme valencià*. València. Impr. Josep Melià.
 - (1936): *La llengua valenciana a l'escola*. València. Impr. Vicent Cortell.
 - (1964): “On naix el Rialme de València” dins *Sicània. Contes- Narracions- Estudis* (núm. XII, pp. 43-47).
 - (1966): “La decadència valenciana i son origen” dins *Sicània. Contes- Narracions- Estudis*, núm. XV, pp. 38-60.
 - (1966): “La setmana valenciana” dins *Sicània. Contes- Narracions- Estudis* (núm. IV, pp.
- IGUAL ÚBEDA, Antoni (1959): *Història de Lo Rat Penat*. València. Ajuntament de València.
- MARTÍ, Joaquim (1994): *El llibre d'antiquitats de la Seu de València*. València. IIFV. MARTÍ, Joaquim (2006): *Diccionari històric del valencià col·loquial*. València, PUV
- MARTINES, Josep (2000): *El valencià del segle XIX. Estudi lingüístic del Diccionario Valenciano de Josep Pla i Costa*. València. IIFV.
- SOLÀ, Joan (ed.) (1992): *Sobre lexicografia catalana actual*. Barcelona. Empúries.
- ZALBIDEA, A. (2015): “Nicolau Primitiu i l'interès pel llegat cultural del Regne de València”, dins *Mirabilia Journal*.